

HAGYTUK, HOGY ÍGY LEGYEN. MIÉRT?

ELFOGULT ELMÉLKEDÉS AZ EGYETEMI ÖNRENDELKEZÉS MEGSZÜNTÉRŐL

VISZLÁT, AUTONÓMIA!

Állítás: a magyar felsőoktatás vezetői elárulták az egyetemi autonómia ügyét.

Rövid távú hasznót, „pozitív” elbánást reméltek talán – feltehetőleg nem saját személyük, hanem intézményük érdekeit vélték védeni – távollátásból, szolidaritásból, közös fellépésből, mindenesetre csúfosan le szerepeltek. Nem az ő érdemük lesz, ha a felsőoktatás ennek a következményeit valaha mégis kiheveri.

A két lépcsőben levezényelt, állami eredetű – de kellő ellenállásba egyetlen pillanatra sem ütköző – rombolás lényegében befejeződött.

(Spoiler: a renitens Színház- és Filmművészeti Egyetemmel mindkét lépcsőben kisebb gond akadt – erről bővebben később.)

Néhány vár még állni látszik, állapotuk többnyire siralmas, sorsuk bizonytalan, és hogy merre dől el, az persze egyáltalán nem lényegtelen. Az ország egészét tekintve viszont az önrendelkezés – a szellemi és anyagi kontroll – visszaszerzése-visszaépítése beláthatatlan időre el lett halasztva.

Miért? Maradt volna minden úgy, ahogyan volt?

Ugyan!

Nem, nem minden változás rombolás. Aligha akad felelős egyetemi-főiskolai vezető, aki komolyan állítaná (állította volna az erőszakos *átállítást* megelőzően), hogy a súlyosan alulfinanszírozott, sok helyütt előregedett struktúrákat életben tartó felsőoktatási rendszernek –, vagy éppenséggel: saját intézményének – nem válna javára egy átgondolt frissítés, kisebb-nagyobb szakszerű felújítás, értő átalakítás (akár mélyre ható átalakulás), megbízható és kiszámítható pénzügyi háttér megteremtése. Nem bűn tehát a megszokott rendszert, a bevett rendet megkérdőjelezni, megváltoztatni.

Amellett sem sokan érvelnének makacsul, hogy egy kutatónak – vagy éppen művésznak, ha művészeti egyetemről van szó – muszáj mindenáron gazdasági szakembernek, a szervezés és logisztika mesterének és jogi szakértőnek is lennie, hogy jól működhessék rektorként. Nem eleve ördögtől való tehát az akadémiai vezető mellé operatív vezetőt is kine-

vezni – a kompetenciákat és hatásköröket gondosan körberajzolva, kiegyensúlyozva.

És van-e olyan kutató/művész-oktató-vezető, aki nek az a leghőbb vágya, hogy az állami bürokrácia megszabta (gyakran logikátlanul változó) keretek közé szorítva folytassa munkáját? Vágyik-e bárki is a politikai széljárástól függő igazodási pontok kijelölte keskeny ösvényen kacskaringózni? Nem feltétlenül vétek tehát valóban független és átláthatóan működő alapítványokhoz kötni az egyetemeket –, illetve *egyes* egyetemeket.

Sem a kancellár(szerű vezető), *mint olyan*, sem az alapítvány(féleség) *úgy általában* nem ellenség. Lehet

és kell kutatni, hogyan, mitől lehetne jobb (és szabadabb) a felsőoktatás. Volnának szakemberek ennek modellezésére, volnának demokratikus módszerek a tesztesre, a megoldások kiérlelésére –

urambocsá!, közös, az érintett területek (és a konkrétan érintettek) aktív bevonására.

Többféle hatékony és egyszersmind autonómiaörző modell is elképzelhető. Elvileg.

Csak épp az nem mindegy, milyen módon előkészítve, kiknek a bevonásával, milyen kritériumok alapján, milyen folyamat során, milyen hatáskörök „mentén”, milyen biztosítékok mellett vezetik be, alakítják, illetve működtetik a *megújító* rendszereket.

Vegetáriánust mézarszékre, mohamedánt szeszfőzdébe, visszaeső vadorzót állatmenhelyre vezetőnek kinevezni nemcsak érzéketlenség, de ostobaság is: a személy is, az intézmény is megsínyli, a gondok nem megoldódnak, hanem megsokszorozódnak, nehezen megtörhető ördögi kör keletkezik egycsapásra.

Valójában mégis ez történt. Először egy évtizede, a kétezertízes évek közepén ereszkedett siklóernyőn az egyetemek élére egy-egy „legfelülről” kijelölt kancellár, méghozzá úgy, hogy a kiválasztás-kinevezés semmi néven nevezhető szempontjait nem ismerhette meg a köz. Az így landoló kormánydesszantosok jelentős részét semmiféle speciális ismeret, képesítés vagy pályaelőzmény nem kötötte az adott területhez, ez aztán előre borítékolható feszültségekhez is vezetett nem kevés esetben. (A kancellár ugyan elvileg csak a szervezeti, pénzügyi kérdésekben vétőzhatja-írhatja felül a rektor döntését, csak hogy mit nem le-

het *végző soron* anyagi kérdésnek is tekinteni egy állami finanszírozású egyetemen?) Szerencsés kivételnek számítottak azok, akik komoly hozzáértéssel, valamint az adott intézmény iránti odaadással és alázattal láttak munkához. A kancellári rendszer ilyen bevezetése ellen mindenestre nem emelt komolyabban szót a Magyar Rektori Konferencia – a felsőoktatási vezetők legmagasabb szintű grémiuma –, noha elfogadásával az egyetemi autonómiának lényegében befellegzett.

De talán nem eléggé. Talán az önrendelkezésnek túl nagy hányada maradt meg így is – nem beszélve arról, hogy a kancellár-kommisszárok egy része végül mégsem *vált be*, nem bizonyult a kormányzat elég szilárd bástyájának. Úgy tűnhetett, hogy szükség van valami sokkal hatékonyabb, sokkal radikálisabb végmegoldásra. Méghozzá sürgősen, hisz a húszas évekre az Európai Unió hatalmas összegeket irányzott elő oktatásra-kutatásra. Jó időben ki kellett hát építeni azokat a csatornákat, rámpákat, amelyeken e hatalmas összegek jelentős részét lehet a megfelelő helyre kiúsztatni, kitalicskázni. Erre is – nem csak a szellemi élet kontrolljára – való az egyetemek kiszervezése olyan alapítványokba, amelyek fölött a köznek semmiféle ellenőrzése nincs, törvényileg nem is lehet. Ki tudhatta előre, hogy a békésen hortyogó Unió elnehezült szemhéja egyszer mégis felpattan, s a feneketlen korrupcióra rácsodálkozván a józanabb Európa mégsem indítja útnak azt a bizonyos pénzvonalat, sőt, a modellváltóra állított egyetemek előtt leereszti a sorompót, és ideiglenesen kizárja őket a közös kontinentális programokból. Erre fel a Magyar Rektori Konferencia végre hangot is adott határozott nemtetszésének¹ – nos, nem az autonómiarablást egészen végbe vivő modellváltással, hanem az Unió reakciójával kapcsolatban...

Ismétlés: a magyar felsőoktatás vezetői elárulták az egyetemi autonómia ügyét. Folytatólagosan.

Pedig – és nem hiszem, hogy az egészségesnél több naivítás szorult volna belém – ezen vezetőknek közös platformot találván, egységesen fellépve nemcsak kötelessége, de lehetősége is lett volna befolyásolni a történéseket.

KAVICS A CIPŐBEN, AVAGY
A VISSZAESŐ SZFE

Állítás: az SZFE közösségének ellenállása, ha meg nem is akasztotta, valamelyest kényelmetlenebbé tette a NER-sereg diadalmas vonulását a felsőoktatási színtéren.

(a nagy kancellárcsata – első kavics)

„Ti már a Szabó-laci feleségét sem akartátok beengedni” – kezdte 2020 forró nyarán az általa kezdeményezett beszélgetést Palkovics miniszter, az SZFE komoly ellenállásába ütköző ún. modellváltás nagy lendületű levezenylője. A címzett e sorok írója volt, akkor épp az egyetem vezetője. Az idézett mondat

nagyon sokat elárul, sokféle emlékezeti/értelmezési ablakot nyithat meg.

Való igaz, a fenti jeles párbeszédpillanatot mintegy öt és fél évvel megelőzően, 2014 és 2015

fordulóján összecsapott már a Színművészeti közössége és a „fenntartó”. A 2014 végén rohamtempóban az egyetemekre zúdított kancelláráradatban mindenki csak elkerekedett szemmel kapkodta a levegőt, ám az SZFE szenátusa – egyedüliként – föltette a kérdést: miért is kellene olyan társvezetőt a művészeti egyetem rektora mellé ültetni, akinek sem a kulturális területen, sem az oktatásban nincsen semmiféle tapasztalata, aki világeletemben csakis párt-, illetve önkormányzati bürokrataként működött? (És aki – mint időközben kiderült – *valóban* a Nemzeti Színház is igazgató, az egyetemet rendre hevesen támadó Vidnyánszky Attila jobbkeze, Szabó Lászlónak a felesége volt; ámde ellenállásunkat természetesen nem *ez* szította.) A fenntartó képviselője a kényes tárgyalásokon történetesen épp Palkovics (akkor) államtitkár volt, tehát később jól emlékezhetett mindenre.

Az egyetemeknek (miután – ismétlem – a Rektori Konferencia *meg sem próbálta* megvívótzni az új vezetési modell bevezetését) nem maradt mérlegelési joguk, az illető rektornak (az SZFE élén akkor M. Tóth Géza állt) kötelessége lett volna kérdés és zokszó nélkül aláírni a kinevezést. Csakhogy az SZFE parlamentjének és etikai bizottságának tagjai nehezményezték, hogy a kirívóan alkalmatlan jelölt (aki ellen melleleg épp vizsgálat folyt az előző munkahelyén történetekkel kapcsolatban) bemutatkozás nélkül és helyett *csak úgy* lehuppanna a vezetői ikertrónus egyik bársonypárnájára. Szenátusi meghallgatást javasoltak, amire az ügyesen értelmezett szabályok egyértelműen fel is jogosítottak bennünket: ahhoz ugyanis, hogy a rektor a társvezetői kinevezést aláírhasa, a jelöltnek előbb az Egyetem alkalmazásában kell állnia – *annak* viszont feltételül szabható az előzetes meghallgatás.

Hosszú huzakodás után tehát létrejött a meghallgatás az SZFE teljes szenátusa és még vagy ötven alkalmazott, oktató és hallgató – valamint a minisztérium képviselői – jelenlétében. (A szenátus ülései mindenkor nyilvánosak az egyetem polgársága számára.) Rendkívül feszült légkörben, ám részünkről minden

személyeskedés nélkül zajlott a vita több órán át. A nem kis arroganciával fellépő jelölt riasztó felkészületlensége, illetve az intézmény legalapvetőbb adottságainak és sajátosságainak tökéletes nem ismerete azonban még a fenntartó jelen lévő hivatalnokait (köztük magát Palkovicsot) is meg kellett, hogy győzze. Szünetet kértek, majd a hosszúra nyúlt szünet után (a „vendégek” távoztával) az SZFE-nép hírért vette, hogy a kancelláraspiráns helyzete inogni látszik.² Másnapra vissza is vonta pályázatát; ezután nemsokára az SZFE élére az addig általunk ismeretlen, ámde komoly oktatói és vezetői tapasztalatokkal rendelkező jelentkezőt, Vonderviszt Lajost nevezték ki (akivel az intézmény viszonya kifejezetten harmonikusan alakult a következő öt évben). A leszerepelt majdnem kancellár pedig beperelte az SZFE etikai bizottságának tagjait, de ezt a próbálkozását sem koronázta siker.³

Az SZFE népe tehát – noha a kancellári rendszert természetesen nem csáklázhatta meg – sikeresen visszavert egy súlyos támadást, és legalább egy időre elhárított egy fenyegető katasztrófát. Azt persze egy pillanatig sem gondoltuk, hogy ezzel egycsapásra NER-kedvenccé válunk. És valóban...

(váltás modellt aprópénzre – a második kavics; de mekkora!)

Ti már a Szabó Laci feleségét sem engedtétek be – utalt vissza tehát kissé fenyegető hangszíval erre az öt évvel korábbi diadalra 2020 júniusában, alig egy héttel a végzetes *lex SZFE* elfogadása előtt az időközben miniszterre avanszált Palkovics. Ezt akár úgy is lefordíthatjuk, hogy *semmi nem lesz elfelejtve, minden fel lesz jegyezve, és minden el lesz rendezve*. (Ki tudja, talán a modellváltás végül ránk szabott brutális sebesége is afféle bünti, visszavágás – vagy épp taktika: ne hagyjunk időt ezeknek az ellenállásra?) De az is kitér belőle, hogy a NER-univerzumban elképzelhetetlennek (kizártnak?) tartják, hogy egy kinevezés (vagy annak megakadályozása) ne személyes vagy pártszimpátia, hanem valódi szakmai szempontok alapján történjék. Amúgy pedig a NER-narratíva szerint az SZFE eleve az izgágák hona – szelíd szavú ellenfeleink megfogalmazásában „liberális hullőkeltető”⁴ –, a modellváltás körüli hercehurca (hisz 2020 júniusára már magasra csapott a tiltakozás hulláma) pedig csupán a régóta zajló kultúrharca (sőt, partikuláris színházi belvillongás) része. Azaz a Színművészeti közössége (már megint) Vidnyánszky színházcsászár és köre ellen lázad. Mi több, az egész tu-

lajdonképpen a *vidnyánszkyisták* és az *ascheristák* neveltséges és kínos cicaharca – intézzék is el végre egymás között! –, szó sincs itt komoly oktatási, szervezeti, finansziális, netán az akadémiai szabadságot és az autonómiát érintő kérdésekről.

Ezt az értelmezést valamiképp sikerült is megszlárdítani. Az SZFE esetében az autonómiarablást valóban kiegészítette – bizonyos fokig jótékonyan eltakarta – a heves kultúrharca, a többi egyetem pedig nem igen tiltakozott a rákényszerített váltás ellen, így hát az egészet könnyen be lehetett úgy állítani – sőt, sokan a propaganda-gőzhengertől függetlenül is úgy

láthatták –, mintha itt két „oldal” közötti ádáz csatáról volna szó. És semmi másról. Hiába erősítettük, hogy érdemes a torkolati tűz és lőporfüst mögötti lényeg megvárni, az ágyúdörgés szüneteiben tisztán megszólaló hangokra figyelni.

A nagyméltóságú Rectori Konferencia pedig sápadt volt, és reszketni méltóztatott, nem merészelt kísérletet tenni arra, hogy megvé-

delmezze – nem, nem a Színművészeti, hanem az egész felsőoktatás autonómiáját.

Így aztán kissé magunkra maradtunk, de amennyire tőlünk telt, mégis védelmünkbe vettük – ha úgy tetszik: szűk körben hosszabb időre megteremtettük – ezt a bizonyos önrendelkezést. Erőfeszítéseinket fokozódó közfigyelem és civil támogatás kísérte.

Ismétlés: az SZFE közösségének ellenállása, ha meg nem is akasztotta, valamelyest kényelmetlenebbé tette a NER-sereg diadalmas vonulását a felsőoktatási színtéren.

Előfordultak komolyabb tiltakozó akciók korábban, lesznek is még remélhetőleg. Ha az utóbbi két-három évtized egyre nyomasztóbb honi kistörténelmében mégis valamelyest kiemelt jelentőségű az SZFE szabadságharca, annak oka a mozgalom szokatlan intenzitása, időtartama és szélesebb körű hatása/visszhangja.

(mindenki másképp)

A hazai közpolitikai viszonyok között, a Fidesz-kormány elnyomását hosszú évekig szinte teljes apátiában és bénultságban elszenvedő társadalom bús-szürke háttérvászna előtt az SZFE küzdelme nemcsak üdítő színeket mutatott, de viszonylag sikeres is volt. És ha ez igaz, akkor ennek a sikernek egyik okát mindenképp ezekben az üdítő színekben, a szokatlan elemek megjelenésében kell keresni.

Miben volt az SZFE-ellenállás új és szokatlan? A legfőbb jellemzők röviden, pontokba szedve: „szét-

terített” képviselő: több arc megjelenítette, leszámíthatatlan közösség; belső egység, összehangolt cselekvés (az oktatók és hallgatók összhangja!); ötletdús és „fiatalos” kreatív akciók: hónapokon át tartó nagyszabású és lelkesítő autonómia-performansz; magas színvonalú „sajtmunka”; a támogatók – a máskor passzivitásra kárhoztatott közönség – aktív bevonása; „többfrontos” küzdelem.⁵

Ez utóbbi a legfontosabb elemek között is meghatározó. A Fidesz eredményességének egyik kulcseleme, hogy a legszélesebb spektrumon, az élet legkülönbözőbb területein tartja folyamatos ösztűz alatt a társadalom egyes csoportjait – lényegében a teljes magyar társadalmat. Az ember azt sem tudja, hova kapjon, merre ugorjon el az aktuálisan felé süvítő kormányroppentyű elől. A mindennapi gondokkal küzdő közpolgárnak egyszerűen nem futja véges energiájából, hogy mellékesen, szabadidejében visszaverje – vagy akár csak számontartsa – a teljes állásban foglalkoztatott propagandisták és hivatalnokok által kiagyalt, leveleznyelt támadásokat. Szociális, munkaügyi, etikai, politikai, kulturális, magánéleti fronton egyaránt szüntelen nyomás alatt van.

Ha nem is ilyen indíttatással – és nem is ilyen módon –, de az SZFE közösségének (legfőképp a diákságnak) sikerült hónapokon át levegővételnél szünet nélkül lefoglalnia, nyomás alatt tartania a nála jóval izomdúsabb állam-góliátot. Folyamatos hírek, nyilatkozatok, események, tüntetések: a Vas utcaiak nem csak reagáltak, sokkal inkább kezdeményeztek. Határozott szavak és látványos akciók – hatásos védekezés és gyakori kitámadás. Jelen voltak a köznapi térben, a közönséggel avanszált civil társadalom mindennapjaiban – „élőben” és virtuáliában, az írott és elektronikus sajtó, a média-fősodor vezető közéleti híreiben –, ahogyan a hivatalos fórumokon is. Mindennek tetejébe (ez sem megszokott) szakszerű offenzívát indítván súlyos csomagokat helyeztek el a jognak billegő asztalára is: tucatnyi beadványt intéztek az Oktatási Hivatalhoz, a Fővárosi Bírósághoz és tovább. Nem áldozatként, hanem felelős, büszke és autonóm polgárként léptek fel. Nyílt sisakkal és derűvel. Figyelmet kértek és részvét helyett részvételt a támogatók egyre bővülő körétől, figyelmet és reagálást az őket támadóktól. A benuit ellenzék és a megfáradt-agyongyötört civil társadalom általában lépéshátrányban van; az SZFE-nép hosszú időre lépéselőnyt szerzett. Ezúttal a kormány hivatalnokai és propagandistái kényszerültek a kapus vagy épp a labdaszedő szerepébe.

ÚGY VOLT, HOGY JÓK LESZÜNK...

A tájékozottabbak jól emlékezhetnek az évtizedfordulóra, de mert olyannyira eseménydús volt – és mert oly sok minden történt azóta is –, talán érdemes időrendben összefoglalni a „polgári/konzervatív/NER” kormány kontra SZFE küzdelem főbb szakaszait menetről menetre.

(szótárbox)

Hosszú bemelegítés. Afféle hűvös viszony – valójában: szelíd ellenségeskedés – az egyetem és a fenntartó között (ennek megfelelő permanens kiéheztetés, nyomasztó alulfinanszírozottság), valamint folyamatos támadás az „Ascher-café”, illetve a „nemzetközi buzilobby”⁶ (stb.) ellen – némiképp az alaphangot megütő Csurka István szellemében,⁷ először Kerényi Imre, később Vidnyánszky Attila vezényletével – régtől fogva, nagyjából 2019-ig. Ennek a hosszabb időszaknak egy kiemelt(en feszült) pillanata volt a fent részletezett Nagy Kancellárcsata 2014/15 telén.

Első menet: A később kiteljesedő totális háborút előkészítő intenzív ösztűz 2019 őszén zúdult ránk; ürügyül egy frissen kipattant abúzusügy szolgált. Noha az eset nem az egyetemen történt és noha az

érintett Gothár Pétert azonnal felfüggesztettük, majd elbocsátottuk, a NER-sajtó hatalmas erővel vonult fel, hogy befektítse az egyetemet, a tanárokat, a vezetőket.

A propagandamédia interpretációjában a szintén kipécézett Katona József Színház mellett mi lettünk az állandósult abúzus melegágya. Ebben az egyenlőtlen „küzdelemben” a már megszokott propagandaeszközökön túl napi rendszerességgel vetették be a konkrét (sajtóperek során is bizonyított) hírhamisítást. Sejtethető volt, hogy komolyabb dolgok készülődnek – mindezt vehettük afféle első figyelmeztető jelnek.

Amikor aztán a minisztérium sok hónapos késéssel sem terjesztette fel kinevezésre a szenátus által megválasztott rektorjelöltet (ezzel tulajdonképpen mulasztásos törvényszegést elkövetvén), maradék kétségeink is eloszlottak. És valóban, csak 2020 februárjáig kellett várni...

Második menet: 2020 februárjától aztán a kormánycsapatok és szövetségeseik mindent bevetnek. Indításként közlik az érintett rektorokkal és kancellárokkal, hogy a művészeti egyetem (mínusz a már mintadiákként büszkén modellváltott MOME) egyetlen közös alapítvány, mint fenntartó alatt olvadnának össze. Részben az egyöntetű tiltakozás, a meggyőző érvek hatása-következménye lehet a rö-

viddel ezután bejelentett módosítás: a négy intézmény külön-külön alakul majd át, még hozzá rendkívül szoros határidővel, a következő év januárjától. Víták, külön egyeztetések után a Képzőművészeti, a Zeneművészeti és a Táncművészeti egyetem haladékot kap. Az SZFE azonban nem – sőt, az eleve képtelen határidő lehetetlenre módosul: az új dátum 2020. szeptember 1. (ekkor áprilist írunk!). Nyilvánvaló: ha a váltás maga észszerű volna is (nem az), a tempója akkor is agyrem. Az egyetem vezetése a következő hetekben-hónapokban minden rendelkezésre álló eszközzel igyekszik küzdeni, a törvényes keretek közt a legmészszebb elmenni, hogy feltartóztatasa a feltartóztathatatlant, egyszerűsmind felébreszteni a belső és külső „közvéleményt”.

Harmadik menet: Ahogy a kormányzati nyomás fokozódik (és ezzel párhuzamosan szaporodnak a NER-sajtóban az SZFE-t támadó egyre alprább nyilatkozatok), úgy ocsúdik és radikalizálódik az SZFE kreatív közössége is. 2020 késő tavaszán sorra jelennek meg az autonómiavédő dacos nyilatkozatok, vírusként terjedő rövid videók; a világ színházi és filmes krémjétől és az egyetemi világból tempósan érkeznek a támogató üzenetek. Júniusban a hallgatók megszervezik az első nagyobb szabású fergeteges hangulatú tüntetést, amit aztán több követ majd. Teljes az oktatók/vezetők és a hallgatók közötti összhang.

Negyedik menet: Az erősödő hazai és nemzetközi tiltakozás ellenére a parlament július legelején változtatás nélkül (és villámgyorsan) elfogadja az autonómiarablást szentesítő törvényt, néhány héttel később pedig nyilvánosságra kerül az alapítvány kuratóriumának névsora – amely önmagában is nyílt hadüzenettel ér fel: két olajipari üzletember mellett az egyetemet intenzíven ócsároló – amúgy elhanyagolható oktatási tapasztalattal rendelkező – színházi és filmes emberek alkotják a grémiumot. A főkurátor nem más, mint a Nemzeti Színház szilaj igazgatóvezére, vehemens támadónk. A felügyelőbizottság összetétele sem szívderítőbb. A kiválasztás-kinevezés kritériumai, indokai (mint általában) homályban maradnak.

Egy sor látványos tiltakozó akciót hozó és láthatatlan aprómunkával zsúfolt forró nyár és heves végjáték után az alapítványi kuratórium hivatalba lépését megelőző napon a vezetőség lemond. A hallgatók még aznap éjjel elfoglalják az egyetem központi épületét. 2020. szeptember elsejétől valóban új időszámítás indult a 155 évet maga mögött tudó intézmény életében.

AZ EGYETEM VEZETÉSE A KÖVETKEZŐ HETEK-BEN-HÓ- NAPOKBAN MINDEN RENDEL- KEZÉSRE ÁLLÓ ESZKÖZZEL IGYEKSZIK KÜZDENI

Ötödik menet: A blokád hónapjaira utcaszínház-zá változik Budapest, szinte minden napra akad a város és az ország népének figyelmére méltó esemény. A „lázadó” közösség a kuratóriumot és az általa kinevezett vezetőket nem ismeri el legitimnek. Az elfoglalt Vas utcai épület belső tereiben a közvetlen részvételi demokráciát gyakorló Tanköztársaság működik. A frissen beiktatott új kancellár által bevetett *lázadásgátló* eszközök (a zárak lecserélése, az internet szolgáltatás lekapcsolása stb.) ugyanolyan hatástalannak bizonyulnak, mint a fenyegetés, hogy a hallgatók szemeszterét nem ismerik el hivatalosan. A blokádnak végül a második Covid-karantén vet véget 2020 novemberében. Kiürül a Vas utca (is). A közösség csak a blokád adja fel, az ellenállást nem.

Utolsó menet: A tanév első szemeszterének lezárultával mindenki válaszút elé kerül: menni, vagy maradni. Végül mindkét megoldást sokan választják, és erre mindenkinek meglehet a maga jó oka – noha pozíciótól függően nem mindenkinek a döntése azonos súlyú. 2021 februárjában az egyetemnek végleg búcsút intő hallgatók és oktatók megalakítják a Freesze Egyesületet. A hónapok óta nem nyilvánosan folyó tárgyalások eredményeképp az iskolaelhagyó diákok az Emergency Exit (EmEx) névre keresztelt diplomamentő program keretében tanulhatnak tovább – hivatalosan egy konzorciumba tömörült öt európai művészeti egyetem valamelyikének hallgatójaként, de anélkül, hogy a várost el kellene hagyniuk.

Az addig egységes közösség kettéválik, a folytatás két párhuzamosan futó történet – de ennek örömei-fájdalmai már nem ennek az írásnak a tárgyát képezik.

LEGYEN ÜNNEP!

Ahogy új módon szerveződő új szereplők robbantak be a színre, radikális változás állt tehát be a társadalmi közteret évek óta uraló rutinhadművelésben (fokozódó elnyomás; következetes, ám hatástalan tiltakozások; a rutinszerű karaktergyilkolászási kísérleteknek többé-kevésbé makacsul ellenálló, liberális-ként címkézett hangadók hősiessége; az egyre gátlátalanabb kormánypropagandával kis eséllyel szembeszegülő tényalapú újságírás utóvédharcai stb.). Az SZFE hosszú és kimerítő autonómiaküzdelmének kétségtelenül leglátványosabb, legnagyobb hatású és legszélesebb köröket megszólító, történelmi léptékben is mérhető kiterjedésű szabadságpillanata az

a diákvezérelt akciósorozat volt, amit (nem egészen pontosan) egyetemfoglalásnak szokás nevezni.

Állítás: az „egyetemfoglalás” (gyűjtőcímke) érvényes demokráciakísérlet volt.

(fórum és tanköztársaság)

A szerveződő mozgalom, majd az „egyetemfoglalással” bekövetkezett új időszakítás alapfogalma lett a közösség önvezérlését magas fokon biztosító fórum. Ez a szigorúan szabályozott – formájában folyamatosan csiszolódó – közgyűlés lett a közmondásos kályha. A hallgatók, valamint mindazon oktatók és alkalmazottak, akik elfogadták a totális demokrácia néhány szabályát, s ezáltal bebocsáttatást nyertek, e napi rendszerességgel megrendezett (és gyakran a végtelenségig elhúzódó) tanácskozások során tárgyaltak meg minden fontos és sok kevésbé fontos ügyet. A blokád parlamentje által egyhangúlag, vagy többséggel meghozott határozatokat mindenki kötelezőnek tekintette. A szigorúan vett ellenállás – a blokád és környéke – irányítására ez a fáradtságos, ámde lelkesítő „kormányzati modell” tökéletesen alkalmasnak bizonyult, jelentősége túlbecsülhetetlen. Más kérdés, hogy a később megalakult Freeszfe Egyesület iránykeresésébe épp ez a forma csempészett némi bizonytalanságot – de ez már egy másik történet.

A Vas utcai blokádország államformája egy idő után a tanköztársaság lett, amely komoly kínok között született. Maratoni fórumok sora vitatta meg, mi történjen az oktatással a forradalmi időkben. Ki folytatta volna a tanulást, miközben harcban él a mozgalmi hétköznapiakat, ki azt vallotta, minden „normális” tevékenység a népfelkelés energiáit csapolja-apasztja. Ki úgy vélte, a diáklét célja mégis csak a tanulás, ki épp ellenkezőleg, ezt önmagában is áruválnak tekintette, mondván, nem tehetjük azt, amit a felsőbbbségek elvárnának tőlünk. Az egyik azt mondta, a dacos nemtanulással mintha épp saját tanárszövetségeseinkkel szegülnénk szembe, azaz azt üzennénk a világnak, hogy nem együtt, hanem egymással szemben harcolunk. A másik erre azt felelte, hogy épp elég megreformálni való lett volna eddig is az oktatási munkában. Amit persze nem sokan vitattak – legfeljebb azt, hogy vajon épp e viharos időkben kell-e ezt a kérdést szélesre nyitni. Egy ponton aztán – ha nem is egyszerre és nem is egyszerűen – megszületett az élhető kompromisszum. A szeptember második hetében kikiáltott Tanköztársaság „valutája” az *elfoglaltság* lett – és elfoglaltságnak számított a tanórai részvétel ugyanúgy, mint a tevékeny

feladatvégzés a blokád, az ellenállás, a társadalmi akciók szervezése-rendezése-lebonyolítása táján. És ez nem volt fából vaskarika, legalább két okból. Egyrészt valamire való művésznek (persze: valamire való *értelmiséginek*) kötelessége a társadalmi kérdésekkel aktívan foglalkozni. Másrészt a tüntetések megszervezése, lebonyolítása, színháziasítása, a vizuális

és tartalmi elemek kiagyalása és megvalósítása, az intenzív sajtómunka éppenséggel dramaturgi, színészi, rendezői, tervezői, produceri feladat – mindezek dokumentálása pedig filmes gyakorlat.

Azaz: az ellenállás terepén alkotó

tevékenységet végezni igenis értékes *szakmai alapozó* tapasztalatszerzés. Tanmunka.

Ismétlés: az „egyetemfoglalás” (gyűjtőcímke) érvényes demokráciakísérlet volt.

És annak sem unalmas.

(performkor)

Állítás: az ellenállás performativitása tette egyedivé az autonómiaharcot

Ahhoz, hogy egy *akadémiai szabadságharcos* csoport megismertesse magát, és komolyabb támogatást szerezzen, sok minden kell. És közel sem elég, hogy *igaza van*, azaz jogosan harcol. A közrokonstev kivívásához még számos dologra van szükség. Az SZFE-történetnek egészen biztosan fontos része a *sokarcú egység*: hogy egyfelé tartó hallgatók és tanárok tucatjával vállalhatott közösséget a nagyérdemű közéleti közönség. A közönség, amelynek az SZFE alkotó ifjai folyamatosan szállították a műsort. Idézzük fel annak a néhány hónapnak a legfontosabb műsorszámait.

Égészen korán megjelentek és villámsebessé terjedtek az első videók: arcok és magasra (jelentkezés-re?, tiltásra?) emelt kezek: ezek vagyunk mi, ezt és ezt (nem) akarjuk. Majd jött a régi és új „főiskolások” szájából elhangzó (azaz: generációkat összekötő) SZFE-gólyaeskü; újabb rövidke közösségforrasztó videók: „Nekem az SZFE”, majd még számos világhálótépő mozgókép-miniatűr. Tüntetések: 2020 júniusától egyre nagyobb létszámú, de mindig lendületes, jó hangulatú (sosem letargikus, sosem melodramatikus, sosem áldozati szerepből patetikus-ra hangolt) utcai demonstrációk; a legfelemelőbb-legemlékezetesebb az október 23-án a Rákóczi úton megrendezett többtízezres tömegesemény volt. A szeptember elsejével kezdődő egyetemfoglalás teljes időtartamára afféle szabadtéri kiállítótérre vált a Vas utca, ahol *mindig történik valami*. A bejárat felett félórás váltásban díszőrséget álltak-ültek a magyar kul-

túra jelesei, a mozgalom támogatói: ez lett a város egyik leglátogatottabb „performansa”. Olykor utcai attrakció is járult ehhez – egyszer például műkritikusok és művészettörténészek játszották élőképpé Delacroix híres festményét (*A szabadság vezetői a népet*); az épület előtt heti több alkalommal megrendezett sajtótájékoztatók mindig performatív elemekkel operáltak. Esténként kis diákcsoportok indultak útnak, hogy budapesti (majd nem csak budapesti) színházi előadások végén, a tapsrendet megszakítva a mozgalom himnuszává vált *Titkosegyetem*-dallal patanjanak színre – a nézők ilyenkor gyakran felállva csatlakoztak a kórushoz. Egyszer óriásbábok vonultak az Andrássy úton (hisz az SZFE-n bábos képzés is zajlott), máskor a blokádolók nyílt napra invitálták a környékbelieket (akiknek nyilvánvalóan kényelmetlenséget is okozott a folytonos Vas utcai tumultus). Utcabáhangulatú élőlánc vitte a friss autonómianyilatkozatot, a *Charta Universitatis* az egyetem Szentkirályi utcai épületétől a Parlamentig – mintegy tizenöt-ezer budapesti közreműködésével. Máskor a Vas utcai örökmécsesről meggyújtott szabadságlángot viték váltófutó önkéntesek öt magyar egyetemi városba. A csapatkreatívok piros-fehér raklapokból autonómiavárat emeltek az ITM elé, ahol civil támogatók olvasták fel naphosszat az SZFE-közösség követeléseit, hogy a miniszter akkor is meghallja a szavukat, ha nem jár a Vas utcában. A jogi beadványokat sem akárki nyújtotta be: az Igazságügyi Minisztériumnál maga Justitia istennő, az Oktatási Hivatalnál pedig Minerva felügyelte az átadás-átvételt – természetesen SZFE-hallgatók megszemélyesítésében. A tanárok és alkalmazottak szeptembertől életbe lépő „különös sztrájkjából” (tanítunk, de nem azt, ami az órarendben szerepel) kinőtt *Sztrájktevő* adásait (majd az azt tökéletesítő *Tilos az E* nyilvános előadásait) ezrek nézték – és nézték vissza, a Tilos Rádióban pedig saját műsorsávot kaptak a hallgatók: ez lett a *Szabad az E*. Tovább is van, mondjuk még?

Egyáltalán nem mellékesen: az ellenállás minden napjait – az aprómunkát és a nagy eseményeket – az aktuális és nemrégiben végzett dokumentumfilm hallgatókból álló kollektíva folyamatosan dokumentálta, méghozzá szokatlan, demokratikus felállásban, kitüntetett rendezőszerep nélkül. Az így felvett ezerkét-száz órányi (!) anyag akkor is felmérhetetlen érték, ha forgalmazásra alkalmas film(sorozat) csak nagyon sokára vagy sosem készül belőle.

Ismétlés: az ellenállás performativitása tette egyedivé az autonómiaharcot

TE MIT VÁLASZTANÁL?

Állítás: a jövő dönt – de az már bennünket aligha érint

A nagy mérleget majd az unokák vonják meg – ha egyáltalán –, a kis csoportos és egyéni kiértékelés is jócskán elhúzódik (a traumafeldolgozás sem zárult le); senki ne várjon objektivitást a lázas hónapok aktív résztvevőitől, sőt a támogatóktól vagy ellendrukke-rektől se.

(*félíg üres?*)

A hetvenegy napos blokádot is felölelő jó másfél évn yi intenzív küzdelem (és ami azután következett) nem hozta el a „rendszer-váltást”. Nem mondott le a kormány (de még az illetékes miniszter sem), nem vonták vissza a felsőoktatás autonómiarablásának

zöld utat biztosító törvényt, nem állt le az egyetemi „modellváltás” folyamata (bár jelentősen finomodtak a módszerek, és például a kurátorok hivatali élettartama is változott), nem hullt térdre az SZFE modellváltó fenntartói alapítványfőnöksége, nem követelte

sírva, hogy térjenek vissza a lemondott-eltávozott vezetők, oktatók, munkatársak (és fogadják el a tetemes jövedelemkiesés busás kompenzációját), sőt a ki menekült hallgatók sem kaptak utólag aranykeretes díszdiplomát a régi alma mater mai utódjától. Semmi olyat nem ért el az SZFE-mozgalom, amit (noha talán sokan reméltek) célul sosem tűzött ki.

A kezdettől egyenlőtlen küzdelemben a többség feltehetőleg nem is a diadal reményében ment bele, hanem mert szakmai önérzete, morális érzéke és politikai öntudata nem engedte meg, hogy *ne tegye* – akkor sem, ha ezzel (olykor igen sokat) kockáztat. Legalább megpróbáltuk. Pátoszosan hangzik, de a tiszta lelkiismeret is méltó jutalom.

(*vagy félíg teli?*)

A hetvenegy napos blokádot is felölelő jó másfél évn yi intenzív küzdelem (és ami azután következett) ugyanakkor bizonyította, hogy igenis ellen lehet állni a NER-akarnokságnak, hogy igenis meg lehet őrizni az egyéni és közösségi integritást – ha ez nem is megy áldozatok nélkül. Hosszú hónapokon át égette bele a köztudatba, mi és hogyan is zajlik az egyetemek (és persze nem csak az egyetemek) házatáján. Megingatta az Orbán-had győzhetetlenségének mítoszát – hisz mindent elveszítettünk ugyan, mégsem veszítettünk, és bár semmit nem nyertünk, mégis nyertesnek mondhatjuk magunkat –, és ez talán a

legnagyobb eredmény. Példa lett, hivatkozási alap, egy kicsit minta is. És talán változást is hozott. Közvetlen bizonyíték nem támasztja alá, de nem is kizárt, hogy az „SZFE-balhénak” volt abban szerepe, hogy másik két művészeti egyetem (a Zeneművészeti és a Képzőművészeti) mindmáig nem kényszerült alapítványosodni (akár jó ez nekik, akár nem). Feltehetőleg, hogy a kormányzat nem akart volna újra ön maga csapdájába esni, és további presztízs-sebeket szerezni. Talán a 2023–24-es nagyhatású és lélekemelő diáktüntetések lelkes fiataljai is merítették bátorságot az SZFE-mozgalomból, a 2025-ös látványos MOME-akció pedig közvetlen inspirációt is. Utóbbi lefolyása, a felsőbbiségek szokatlanul kevésbé arrogáns magatartása feltehetőleg óvatosságból is fakadt: ki akarna még egy *olyat*?

És egyáltalán nem utolsósorban sok-sok ember és nem kevés szervezet megmutathatta, hogy képes mással összefogni, a rászorulóknak nemcsak hangosan szurkolni, de erős mentőkötelet dobni. Saját meggyőződésükben, a cselekvés értelmébe vetett bizodal-mukban erősödtek meg. Akik nélkül minden hősiessége ellenére bukásra ítéltetett volna a mozgalom, de legalábbis a folytatása – a blokádot segítő megannyi civil, a bel- és külföldi művészvilág ismeretlen és világhírű képviselői, a későbbi Freeszfe Egyesületnek éveken át tan- és lakhelyet biztosító CEU, valamint a külföldi partneregyetemek szeretettelien szolidáris kisközösségei – egy ügy kapcsán megélhették a valódi segítségnyújtás eufóriáját.

Különösen hangzik talán, de szokatlanul sokan tapasztalhatták meg, hogyan változtathatja meg a cselekvő törődés mindannyiunk kiszámítható vágányon haladó életét, hogyan adhat neki időlegesen új értelmet. Ha kicsiben is, de nemcsak az SZFE-mozgalom mutatott példát, hanem a széles világból bejelentkező támogatók laza szövésű társadalma is. Önmagának.

Félig üres? Félig teli? Tán egészen az.

De ettől még az egyetemi autonómia nem (sem) áll helyre Magyarországon. Mert azt a felsőoktatás vezetői... (*ld. m. f.*)

JEGYZETEK

1. HERCZEG Márk: A Magyar Rectori Konferencia szerint minden egyetemistának joga van részt venni az EU mobilitási programjaiban, *444.hu*, 2023. január 4., <https://444.hu/2023/01/14/a-magyar-rektori-konferencia-szerint-minden-egyetemistanak-joga-van-reszt-venni-az-eu-mobilitasi-programjaiban>
2. Távozik a Színművészeti Egyetem kancellárja, *hvg.hu*, 2015. január 14., https://hvg.hu/kultura/20150114_Kirugtak_a_Szinmuveszeti_Egyetem_kancella
3. MTI: Bírósághoz fordul a Színművészeti volt kancellárja, *Eduline*, 2015. január 19., https://eduline.hu/felsooktatas/Birosaghoz_fordul_a_Szinmuveszeti_volt_kanc_V5HBRO
4. PILHÁL Tamás: Végre! Liberális hullókeltekből nemzeti intézmény lesz a színművészeti!, *PestiSrácok.hu*, 2020. augusztus 8., <https://pestisracok.hu/vezercikk/2020/08/vegre-liberalis-hullokeltekbol-nemzeti-intezmeny-lesz-a-szinmuveszeti>
5. Erről részletesen lásd: UPOR László: *Majdnem lehetetlen – Az SZFE autonómiabarcának története*, Magyar Narancs Könyvek, Tea Kiadó, Budapest, 2024.
6. KERÉNYI Imre: A buzilobby ellen kell harcolni, *index.hu*, 2014. május 22., https://index.hu/kultur/2014/05/22/kerenyi_imre/
7. CSURKA István: Történelemhamisítás – Ascher Café, *Magyar Igazság és Élet Pártja*, 2011. október 23., https://eredetimiep.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4735:csurka-istvan-toertenelemhamisitas-ascher-cafe&catid=40:in-memori-am-csurka-istvan&Itemid=53